

Irving Stoun

*Žudnja
za životom*

Prevela Ljerka Radović

Beograd, 2014.

Posvećeno uspomeni na moju majku Polin Stoun

PROLOG

LONDON

– Gospodine Van Gog, vreme je da ustanete!

Čak i u snu, Vinsent je čekao na Ursulin glas. – Bio sam budan, gospođice Ursula – odvrati on.

– Ne, niste bili budni – nasmeja se devojka – ali sada jeste. – Čuo je kako je sišla niz stepenice i ušla u kuhinju.

Vinsent se odupre rukama, ispravi se i skoči iz postelje. Ramena i grudi bili su mu krupni, ruke debele i snažne. Obuče se, usu hladne vode iz bokala i naoštri brijač.

Vinsent je uživao u svakodnevnom ritualu brijanja; povukao je nadole širokim obrazom, od ožiljka na desnoj strani ugla pohotljivih usana; zatim preko desne polovine gornje usne počev od nozdrva, a onda preko leve polovine; zatim niz bradu, ogroman okrugao komad toplog granita.

Zagnjurio je lice u venac brabatske trave i hrastovog lišća koji je stajao na ormanu. Njegov brat Teo nabrao ga je na pustari blizu Zunderta i poslao mu u London. Sa mirisom Holandije u nozdrvama dan je dobro počinjao.

– Gospodine Van Gog – zvala je Ursula, kucajući opet na vrata – poštar je malopre ostavio ovo pismo za vas.

Poznao je majčin rukopis i pocepao koverat. „Dragi Vinsente“, čitao je, „pre spavanja napisaću ti nekoliko reči.“

Osećao je kako mu lice postaje hladno i vlažno, te je zato strpao pismo u džep pantalona sa namerom da ga pročita za vreme jednog od mnogobrojnih odmora kod Gupila. Začešljao je unazad svoju dugu, gustu, riđu kosu, obukao belu uštirkanu košulju sa oborenim kragom, zavezao veliku crnu mašnu i sišao dole, gde su ga očekivali doručak i Ursulin osmeh.

Ursula Lojer sa majkom, udovicom provansalskog podžupnika, držala je zabavište za dečake u jednoj maloj kući koja se nalazila pozadi u vrtu. Ursula je imala devetnaest godina; bilo je to nasmejano stvorenje krupnih očiju, nežnog ovalnog lica pastelne boje i malog, mršavog rasta. Vinsent je voleo da posmatra odblesak osmeha koji je lebdeo na njenom ljupkom licu kao sjaj koji baca suncobran živih boja.

Ursula ga je služila brzim, otmenim pokretima, čavrljajući živahno dok je on jeo. Imao je dvadeset i jednu godinu i prvi put u životu bio je zaljubljen. Život je

ležao pred njim. Mislio je kako bi bio srećan čovek kada bi do smrti doručkovao sa Ursulom, koja sedi preko puta njega.

Ursula unese komad slanine, jaje i šolju jakog tamnog čaja. Zatim se zaveli u stolicu, s druge strane stola, preko puta njega, zagladi smeđe kovrdže na potiljku i osmehnu se na njega dok je brzo, jedno za drugim dodavala so, biber, maslo i prženi hleb.

– Vaša rezeda već malo raste – reče ona, obliznuvši usne jezikom. – Hoćete li da je pogledate pre nego što odete u galeriju?

– Hoću – odgovori on. – Hoćete li, odnosno – da li biste hteli... da mi pokažete?

– Smešnog li čoveka! Sam zasadi rezedu, a zatim ne zna gde da je nađe! – Imala je običaj da govori ljudima kao da se ne nalaze u sobi.

Vinsent se zagrcnu. Ponašanje mu je, isto kao i telo, bilo nezgrapno i izgledalo je da ne može da nađe prave reči obraćajući se Ursuli. Otišli su u dvorište. Bilo je sveže aprilsko jutro, ali su jabuke već cvetale. Mali vrt je odvajao Lojerovu kuću od dečjeg zabavišta. Nekoliko dana ranije Vinsent je tu zasadio mak i grašak. Rezeda je izbijala iz zemlje. Vinsent i Ursula čučnuše sa svake strane tako da su im se glave gotovo dodirivale. Ursulina kosa imala je jak, prirodan miris.

– Gospođice Ursula – reče on.

– Molim? – Ona zabaci glavu, osmehnuvši se upitno na njega.

– Ja... Ja... ovaj...

– Zaboga, šta to mucate? – reče ona i skoči na noge. Ispratio ju je do vrata zabavišta. – Moje bebe će uskoro stići – reče mu Ursula. – Zar nećete da zakasnite u galeriju?

– Imam vremena. Peške mogu da stignem do Stranda za četrdeset minuta.

Nije joj palo na pamet ništa što bi mogla da kaže, pa zato uhvati obema rukama mali pramen kose na potiljku koji se beše izvukao. Linije njenog tela bile su začudo oble za tako mršavu osobu.

– Šta ste uradili sa brabantском slikom koju ste mi obećali za dečje zabavište? – upita ona.

– Poslao sam reprodukciju jedne od skica Sesara de Koka u Pariz. On će vam napisati posvetu.

– Divno! – Pljesnula je rukama, zaljuljala kukovima i ponovo se okrenula k njemu. – Ponekad, gospodine, ali samo ponekad možete da budete veoma mili.

Osmehnula se na njega očima i usnama, i krenula. Uhvatio ju je za ruku. – Sinoć kad sam legao pokušao sam da izmislim neko ime koje bi vam pristajalo – reče on. – Nazvao sam vas „andeo s bebama“.

Ursula zabaci glavu i od srca se nasmeja. – „Andeo s bebama“! – uzviknu ona. – Moram otići da ispričam majci!

Otrže se od njega, nasmeši mu se preko ramena, i pobeže kroz vrt natrag u kuću.

Vinsent stavi na glavu cilindar, uze rukavice, i izađe na Klapameski put. U kraju tako udaljenom od srca Londona kuće su ležale razbacane daleko jedna od druge. U svakom vrtu cvetao je jorgovan, glog i zanovet.

Bilo je osam i četvrt; nije morao da bude kod Gupila pre devet.

Bio je dobar pešak, a što su kuće bile gušće, sretao je sve više poslovnih ljudi koji su išli na rad. Osećao je neobično prijateljstvo prema svima; svi su oni znali kako je to divno biti zaljubljen.

Išao je duž nasipa pored Temze, prešao preko Vestminsterskog mosta, prošao pored Vestminsterske katedrale i Parlamenta i zaokrenuo u Ulicu Sauthempton broj 17, na Strandu – londonsko sedište Gupila i Kompanije, trgovca umetničkim predmetima i izdavača bakroreza.

Dok je prolazio kroz glavnu dvoranu zastrtu debelim tepisima i teškim zavesama, ugledao je jedno platno koje je predstavljalo neku vrstu ribe ili aždaje, šest jardi dugačku, sa malim čovekom koji je lebdeo nad njom. Zvalo se *Arhandel Mihailo ubija Satanu*.

– Ima neki paket za vas na litografskom stolu – reče mu u prolazu jedan činovnik.

Druga soba radnje, u koju se ulazilo iz dvorane sa slikama gde su bile izložene slike Milea, Butona i Tarnera, bila je odrađena za gravure i litografije. U trećoj sobi, koja je više ličila na radnu sobu nego one druge dve, obavljao se najveći deo kupovina. Vinsent se nasmeja kad se seti žene koja je prethodne večeri bila poslednji kupac.

– Ne sviđa mi se ta slika, Hari, a tebi? – upitala je svoga muža. – Pas pomalo liči na onog koji me je ujeo prošlog leta u Brajtonu.

– Slušaj, momče – reče Hari – zar moramo da uzmemo to pseto? Psi idu mojoj ženi na živce.

Vinsent je bio svestan da prodaje zaista lošu robu. Većina ljudi koji su tu dolazili nije se apsolutno ništa razumevala u onom što kupuje. Plaćali su visoku cenu za jeftinu robu, ali šta se to njega ticalo? Sve što je trebalo da radi bilo je da njegova soba reprodukcija ima uspeha.

On otvori paket od Gupila iz Pariza. Poslao ga je Sesar de Kok – i adresa je glasila „Vinsentu i Ursuli Lojer“. „*Les amis de mes amis sont mes amis*.“

– Pitaću večeras Ursulu kad joj budem dao ovo – promrmlja on za sebe. – Imaću dvadeset dve godine za nekoliko dana, zarađujem pet funti mesečno. Ne mora više da se čeka.

Vreme je brzo prolazilo u mirnoj zadnjoj sobi Gupilove radnje. Prodavao je prosečno pedeset fotografija dnevno za Muzej Gupila i Kompanije, te je, mada bi više voleo da radi s uljanim platnima i gravurama, bio srećan što zarađuje toliko novca. Voleo je svoje kolege, a i oni su voleli njega; mnogo časova su provodili zajedno razgovarajući o evropskim pitanjima.

Kao mladić bio je mrzovoljan i izbegavao društvo. Ljudi su smatrali da je čudan, pomalo ekscentričan. Ali je Ursula sasvim promenila njegovu prirodu. Učinila je da on zaželi da bude prijatan i omiljen; izmamila ga je iz povučenosti i pomogla mu da sagleda dobrotu u običnom, svakodnevnom životu.

U šest sati radnja se zatvarala. Gospodin Obah je zaustavio Vinsenta na izlasku. – Dobio sam pismo u vezi s vama od vašeg strica Vinsenta van Goga – reče mu. – On bi želeo da zna kako napredujete. Bio sam srećan što mogu da mu saopštim da ste vi jedan od najboljih činovnika u radnji.

– Vrlo je lepo od vas što ste to rekli, gospodine.

– Nije to ništa. Moja je želja da posle letnjeg raspusta napustite zadnju sobu i pređete napred, među gravure i litografije.

– To u ovom trenutku mnogo znači za mene, gospodine, jer se ja... ženim.

– Zbilja? To je novost. A kad će to da bude?

– Ovog leta, nadam se. – Još nije razmišljao o datumu.

– E pa, dečko moj, to je divno. Već ste dobili povišicu na početku godine, ali kad se vratite sa svadbenog putovanja, smem da nagovestim da ćemo udesiti još jednu.

3

– Doneću vam sliku, gospođice Ursula – reče Vinsent posle večere, odgurnuvši stolicu.

Ursula je bila obučena u modernu vezenu haljinu od zelene tkanine. – Da li je slikar napisao nešto lepo za mene? – upita ona.

– Jeste. Ako donesete lampu, obesiću sliku za vas u dečjem zabavištu.

Napućila je usta kao za poljubac i pogledala ga iskosa. – Moram da pomognem majci. Da uradimo to kroz pola sata?

Vinsent se osloni laktovima na ormančić u svojoj sobi i ozbiljno se zagleda u ogledalo. Retko kad je razmišljao o svom izgledu; takve stvari nisu bile važne u Holandiji. Primetio je da mu lice i glava izgledaju glomazni u poređenju s engleskim. Oči su mu bile utonule u duboke rasepe izbočene stene; nos mu je imao visok prevoj i bio je širok i prav kao golenica; njegovo čelo, koje je ličilo na kupolu,

bilo je isto tako visoko kao razdaljina od debelih obrva do čulnih usana; vilice su bile široke i snažne, vrat malo zdepast i debeo, a teška brada živo je svedočila o holandskom karakteru.

Vinsent se okrenu od ogledala i sede lenjo na ivicu postelje. Bio je vaspitan u strogom domu. Nikad ranije nije voleo nijednu devojkicu; nije nikada čak nijednu ni pogledao, niti učestvovao u povremenim začikavanjima između suprotnih polova. U njegovoj ljubavi prema Ursuli nije bilo ni strasti ni želje. Bio je mlad; bio je idealista; bio je zaljubljen prvi put u životu.

Bacio je pogled na sat. Prošlo je tek pet minuta. Dvadeset pet minuta koji su još preostajali otegli su se u beskonačnost. On izvuče jedno pismo od brata Tea iz majčinog pisma i ponovo ga pročita. Teo je bio četiri godine mlađi od Vinsenta i zauzimao je sada Vinsentovo mesto kod Gupila u Hagu. Teo i Vinsent, isto kao i njihov otac Teodorus i stric Vinsent, voleli su se nežno za sve vreme svoje mladosti.

Vinsent dohvati jednu knjigu, položi na nju papir i napisa pismo Teu. Iz gornje fioke ormančića izvuče nekoliko grubih skica koje je izradio idući duž nasipa na Temzi i stavi ih u koverat za Tea, zajedno sa fotografijom „Devojka sa mačem“ od Žakea.

– Zaboga! – uzviknu on. – Sasvim sam zaboravio na Ursulu!

Brzo pogleda na sat; zakasnio je već četvrt sata. On zgrabi češalj, i pokuša da raščeslja zamršenu talasavu ridu kosu, uze sa stola sliku Sezara de Koka, i izjuri kroz vrata.

– Mislila sam da ste zaboravili na mene – reče Ursula kad on stiže u salon. Lepila je neke igračke od hartije za svoje bebe. – Jeste li doneli moju sliku? Mogu li da je vidim?

– Želeo bih da je okačim pre nego što je vidite. Jeste li namestili lampu?

– Kod mame je.

Kad se vratio iz kuhinje, ona mu pruži plavi šal da joj ogrne ramena. Vinsenta obuze jeza od njegovog svilenkastog dodira. U vrtu se osećao miris jabukovog cveta. Staza je bila mračna, i Ursula ovlaš nasloni vrhove prstiju na rukav njegovog grubog crnog kaputa. Jednom se spotače, uhvati ga čvršće za ruku i veselo se nasmeja svojoj nespretnosti. Nije shvatio zašto ona smatra da je smešno spotaći se, ali je voleo da gleda kako njeno telo nosi smeh tamnom stazom. Otvario joj je vrata zabavišta, i dok se u prolazu njeno fino izvajano lice gotovo dotaklo njegovog, pogledala ga je duboko u oči, i kao da je odgovorila na njegovo pitanje pre nego što ga je on i postavio.

Spustio je lampu na sto. – Gde biste želeli da obesim sliku? – upita on.

– Iznad pisaćeg stola, zar ne?

Petnaestak niskih stolica i stolova nalazilo se u sobi te zgrade koja je ranije služila kao letnja kućica. U jednom kraju bio je mali podijum, na kome je stajao Ursulin писаći sto. On i Ursula stajali su rame uz rame, tražeći najbolje mesto za sliku. Vinsent je bio nervozan; ispustio je eksere čim je pokušao da ih zakuca u zid. Ona mu se podsmehnula tiho, prisno.

– Čekajte, nespretnjakoviću, pustite mene da to uradim.

Podigavši ruke iznad glave, ona počela da radi spretno pokrećući svaki mišić na telu. Pokreti su joj bili hitri i ljupki. Vinsent zažele da je zagrlji tu, pri bleđoj svetlosti, i da jednim čvrstim zagrljajem reši najzad tu mučnu stvar. Ali Ursula, mada ga je često dodirivala u mraku, izgleda nikako nije dolazila u zgodan položaj. Vinsent je držao visoko uzdignutu lampu dok je ona čitala posvetu. Obradovala se, pljesnula rukama, zavrtela se na petama. Toliko je vrdala levo-desno da nikako nije mogao da je uhvati.

– To znači da je on i moj prijatelj, zar ne? – upita ona. – Uvek sam želela da upoznam jednog umetnika.

Vinsent pokuša da kaže nešto nežno, nešto što bi otvorilo put njegovoj izjavi. U polusenci Ursula okrete k njemu svoje lice. Zraci lampe behu upalili sitne svetle tačke u njenim očima. Oval njenog lica bio je uokviren tamom, i nešto što nije umeo da objasni pokrenu se u njemu kad je ugledao njene crvene, vlažne usne koje su se isticale na mekoj bleđoj koži.

Nastade značajna pauza. Osećao je kako mu se ona nudi, očekujući da izrekne sve one nepotrebne reči ljubavi. Nekoliko puta ovlaži usne jezikom. Ursula okrete glavu, preko ramena ga pogleda u oči, i istrča iz sobe.

Užasnut pri pomisli da će propustiti priliku, Vinsent pojuri za njom. Ona zastade za trenutak pod jabukom.

– Ursula, molim vas.

Okrenula se k njemu, lako dršćući. Na nebu su sijale blede zvezde. Noć je bila tamna. On beše ostavio lampu u sobi. Jedina svetlost dopirala je iz zamagljenog kuhinjskog prozora. Osećao je u nozdrvama miris Ursuline kose. Ona čvrsto obuhvati svilenu maramu oko ramena i skrsti ruke preko grudi.

– Hladno vam je – reč on.

– Da. Bolje bi bilo da uđemo.

– Ne! Molim vas... ja... – Preprečio joj je put.

Ona zavuče bradu u toplinu marama i pogleda ga razrogačenim, začuđenim očima. – Ali, gospodine Van Gog, bojim se da vas ne razumem.

– Želeo sam samo da razgovaram s vama. Vidite... ja... ovaj...

– Molim vas, ne sada, drhtim od zime.

Žudnja za životom

– Mislio sam da bi trebalo da znate. Danas sam dobio unapređenje... Prelazim u sobu litografa... to će biti moja druga povišica za godinu dana.

Ursula koraknu unazad, razvi maramu. Stajala je odlučno u noći, sasvim topla, bez ikakve zaštite.

– Šta vi u stvari hoćete da mi kažete, gospodine Van Gog?

On oseti hladnoću u njenom glasu i proklinjaše samog sebe što je tako nespretnan. Uzbudjenje se najedanput stišalo; osećao se smirenim, i vladao je sobom. Isprobao je nekoliko glasova u svesti i izabrao jedan koji mu se najviše svideo.

– Pokušavam da vam kažem, Ursula, nešto što vi već odavno znate. Da vas volim svim srcem i da mogu da budem srećan jedino ako postanete moja žena.

Opazio je kako se zaprepastila što on tako iznenada vlada sobom.

Razmišljao je treba li da je zagrlji.

– Vaša žena! – Njen glas se povisi za nekoliko tonova. – Ali, gospodine Van Gog, to je nemoguće!

Gledao ju je ispod onih svojih planinskih grebena i ona je jasno videla njegove oči u mraku. – Bojim se da sada ja ne razumem...

– Čudno je da vi to ne znate. Verena sam više od godinu dana.

Nije bio svestan koliko je tu stajao, niti šta je mislio, ili osećao. – Ko je taj čovek? – upita tupo.

– Oh, zar se nikad niste upoznali sa mojim verenikom? On je stanovao u vašoj sobi pre nego što ste vi došli. Mislila sam da znate.

– Otkuda bih mogao da znam?

Ona se uzdiže na vrhove prstiju i pogleda u pravcu kuhinje. – Pa, ja... ja... ja sam mislila da vam je neko rekao.

– Zašto ste krili to od mene cele godine kad ste znali da sam zaljubljen u vas? – U njegovom glasu sada nije bilo mucanja ni oklevanja.

– Zar sam ja kriva što ste se zaljubili u mene? Ja sam samo želela da budemo prijatelji.

– Da li vam je dolazio u posetu otkako sam ja u kući?

– Ne. On je u Velsu. Doći će da provede letnji raspust sa mnom.

– Niste ga videli više od godinu dana? Pa onda ste ga zaboravili! Sada volite mene!

Odbacio je razum i razboritost, zgrabio je i surovo poljubio njene bezvoljne usne. Okusio je vlažnost usana, slatkoću usta, miris kose; ljubav se svom silinom podiže u njemu.

– Ursula, vi njega ne volite. Neću da vas pustim. Bićete moja žena. Ne bih mogao podneti da vas izgubim. Neću se smiriti dok ga ne zaboravite i ne udate se za mene!

– Da se udam za vas! – povika ona. – Zar moram da se udam za svakog čoveka koji se zaljubi u mene? A sada me pustite, čujete li, ili ću zvati u pomoć.

Otrže se od njega i otrča bez daha niz mračnu stazu. Kad je stigla do stepenica, okrete se i reče tihim šapatom, koji ga pogodi kao krik:

– Ridokosa budalo!

4

Sutradan ujutru niko ga nije zvao. Ravnodušno je ustao iz postelje. Obrijao se nemarno, ostavljajući na nekoliko mesta bradu. Ursula se nije pojavila na doručku. Pošao je kroz grad ka Gupilu. Srećući usput ljude koje je video prethodnog jutra, on opazi da su se promenili. Ličili su na usamljene duše koje žure za svojim nevažnim poslovima.

Nije video laburnume u cvetu niti kestenove svrstane duž puta. Sunce je sijalo još jasnije nego prethodnog jutra. On toga nije bio svestan.

U toku dana prodao je dvadeset kopija u boji Venere Anadiomene po Engru. Gupil je mnogo zarađivao na tim slikama, ali je Vinsent prestao da uživa u tome što zarađuje novac za galeriju. Imao je vrlo malo strpljenja prema kupcima. Oni ne samo što nisu umeli da razlikuju pravu umetnost od lažne, nego su, izgleda, imali neverovatan dar da izaberu ono što je izveštačeno, upadljivo i jeftino.

Njegovi drugovi nisu ga nikad smatrali za zabavnog mladića, ali se on ranije trudio da bude ljubazan i prijatan. – Šta li to muči našu slavnu porodicu Van Gog? – pitali su činovnici jedan drugoga. – Usudio bih se da kažem da je jutros ustao na levu nogu!

– On baš nema o mnogo čemu da se brine. Njegov stric, Vinsent van Gog, vlasnik je polovine svih Gupilovih galerija u Parizu, Berlinu, Briselu, Hagu i Amsterdamu. Starac je bolestan i nema dece; svi govore da će ostaviti svoju polovinu posla ovom mladiću.

– Neki ljudi baš imaju sreće.

– Ali to nije sve. Njegov stric, Henrik van Gog, vlasnik je velikih trgovina umetničkim predmetima u Briselu i Amsterdamu, a drugi stric, Kornelijus van Gog, šef je najveće firme u Holandiji. Van Gogovi su najveća porodica trgovaca umetničkim slikama u Evropi. Jednoga dana naš ridokosi prijatelj iz susedne sobe praktično će kontrolisati umetnost celog kontinenta.

Kad je Vinsent te večeri ušao u Lojerovu trpezariju, zatekao je Ursulu i njenu majku kako nešto poluglasno razgovaraju. Ućutale su čim je on ušao, i ostavile rečenicu da lebdi u vazduhu.

Žudnja za životom

Ursula otrča u kuhinju. – Dobro veče – reče gospođa Lojer, sa čudnim sjajem u očima.

Vinsent je večerao sam za velikim stolom. Ursulin udarac ga je pomeo, ali ne i pobedio. On prosto nije prihvatio „ne“ kao odgovor. Isteraće tog drugog čoveka Ursuli iz glave.

Tek posle skoro nedelju dana uspeo je jednom da je zaustavi dovoljno dugo da bi mogao da razgovara s njom. Jeo je i spavao vrlo malo te nedelje; njegova ravnodušnost ustupila je mesto nervozi. Prodaja u galeriji znatno je opala. Zele- nila je nestalo iz njegovih očiju, one su postale plave i pune bola. Bilo mu je teže nego ikad da pronade prave reči kad je hteo nešto da kaže.

Pošao je za njom u vrt posle svečane nedeljne večere.

– Gospođice Ursula – reče – žao mi je ako sam vas uplašio one večeri.

Ona ga pogleda krupnim, hladnim očima, kao da je iznenađena što je pošao za njom. – Oh, ne mari. Nije važno. Zaboravimo to, hoćete li?

– Tako bih želeo da zaboravim da sam bio grub prema vama. Ali ono što sam vam rekao bila je istina.

Koraknuo je ka njoj. Ona ustuknu.

– Zašto da opet o tome govorimo? – upita Ursula. – Ceo taj događaj potpuno mi je iščezao iz sećanja. – Okrete mu leđa i pođe natrag stazom. On pohita za njom.

– Moram o tome ponovo da govorim. Ursula, vi ne shvatate koliko vas vo- lim! Ne znate koliko sam nesrećan bio prošle nedelje. Zašto neprestano bežite od mene?

– Da uđemo? Mislim da majka očekuje goste.

– Ne može biti istina da volite onog drugog. Da je tako, video bih to u vašim očima.

– Nažalost, nemam više vremena. Šta ono rekoste, kada idete kući na odsustvo?

On promuća: – U julu.

– Kakva sreća! Moj verenik dolazi da provede julski raspust sa mnom, pa će nam biti potrebna njegova stara soba.

– Nikada vas neću prepustiti njemu, Ursula!

– Vi ćete prosto morati da prestanete s tim. Ako ne prestanete, majka je rekla da ćete morati da nađete drugi stan.

Iduća dva meseca proveo je pokušavajući da je odgovori. Sve njegove ranije osobine su se povratile; kad nije mogao da bude s Ursulom, hteo je bar da bude sam kako mu niko ne bi mogao da smeta dok misli na nju. Bio je neljubazan prema ljudima u radnji. Svet koji je ljubav prema Ursuli probudila u njemu po- novo je čvrsto zaspao, i on je postao onako sumoran, mrzovoljan mladić kao što je bio kod roditelja u Zundertu.

Došao je juli, a s njim i njegovo odsustvo. Nije hteo da napušta London na dve nedelje. Osećao je da Ursula neće moći da voli nikoga drugoga dok god je on u kući.

Sišao je u salon. Tamo su sedele Ursula i njena majka. Izmenjale su jedan od svojih značajnih pogleda.

– Poneću sa sobom samo jednu torbu, gospođo Lojer – reče on. – Sve ću ostaviti u sobi onako kako je. Evo novca za dve nedelje što ću biti odsutan.

– Mislim da bi bilo bolje da ponesete sve svoje stvari, gospodine Van Gog – reče gospođa.

– Ali zašto?

– Vaša soba je izdata od ponedeljka ujutru. Mi smatramo da bi bilo bolje kada biste stanovali negde na drugom mestu.

– Mi?

Okrenuo se i pogledao Ursulu ispod dubokog čeonog prevoja. Taj pogled nije ništa kazivao. Samo je pitao.

– Da, mi – odgovori njena majka. – Verenik moje kćeri pisao mi je da želi da vi napustite kuću. Bojim se, gospodine Van Gog, da bi bilo bolje da niste nikada ni dolazili.

5

Teodorus van Gog čekao je svoga sina sa kolima na stanici Breda. Bio je obučen u debeo, crn sveštenički kaput, prsluk sa širokim reverima, uštirkanu belu košulju, a ogromna crna mašna pokrivala je sve osim uske ivice visokog okovratnika. Pogledavši ga brzo, Vinsent odmah zapazi dve osobenosti na licu svog oca: desni očni kapak bio je niži od levog, i pokrivao veći deo oka; leva strana usana bila je tanka, zategnuta linija, desna pak bila je puna i osećajna. Oči su mu bile beživotne; njihov izraz govorio je prosto: „To sam ja.“

Ljudi iz Zunderta često su primećivali da sveštenik Teodorus ide po okolini čineći dobročinstva sa svilenim šeširom na glavi.

Do same smrti on nije shvatio zašto nije imao uspeha. Osećao je da je trebalo da ga pozovu za propovednika u Amsterdam ili Hag još pre mnogo godina. Njegovi župljani su ga zvali lepim sveštenikom, bio je dobro vaspitan, mekog srca, imao je fine duhovne osobine, i bio neumoran u služenju Bogu. Pa ipak je već dvadeset i pet godina zakopan i zaboravljen u malom selu Zundert. On je bio jedini od šestorice braće Van Gog koji nije postao nacionalna veličina.

Župljanski dom u Zundertu, gde se rodio Vinsent, bila je jedna drvena zgrada preko puta pijace i gradske većnice. Iza kuhinje nalazio se vrtić sa bagremovima i mnogobrojnim stazicama koje su vodile između brižljivo negovanog cveća. Crkva

je bila mala drvena zgrada sakrivena iza vrta. Dva gotska prozorčeta nalazila su se s obe strane, dvanaestak tvrdih klupa stajalo je na drvenom podu, a mnogobrojni grejači bili su pričvršćeni za daske. U dnu su jedne stepenice vodile do starih ručnih orgulja. Bilo je to ozbiljno i skromno mesto za služenje Bogu, u kome je vladao duh Kalvina i njegove reformacija.

Vinsentova majka, Ana Kornelija, čekala je kraj prozora s lica, i otvorila je vrata pre nego što su se kola zaustavila. Još dok ga je nežno privijala na pune grudi osetila je da nešto nije u redu s njenim dečakom.

– *Myn lieve zoon** – prošapta ona. – Vinsente moj.

Njene oči, čas plave, čas zelene, bile su uvek širom otvorene, i blago su ispitali, prozirući čoveka ali ne osuđujući suviše strogo. Tanke linije koje su išle od svake nozdrve do uglova usana produbljivale su se s godinama, i što su dublje postajale davale su licu sve više izgled kao da se blago smeši.

Ana Kornelija Karbentus bila je rodom iz Haga, gde je njen otac nosio titulu „Kraljevski poveziavač knjiga“. Posao Vilema Karbentusa cvetao je, i kad su ga izabrali da poveže prvi Ustav Holandije, postao je poznat širom zemlje. Njegove kćeri, od kojih se jedna udala za strica Vinsenta van Goga, a druga za dobro poznatog prečasnog Strikera iz Amsterdama, bile su *bien elevees***.

Ana Kornelija je bila dobra žena. Nije videla zlo u svetu, i nije znala za njega. Znala je samo za slabost, iskušenje, nevolje i bol. Teodorus van Gog je takođe bio dobar čovek, ali je dobro poznao zlo i osuđivao i najmanji njegov trag.

Trpezarija je bila središte Van Gogove kuće, a veliki sto, pošto bi se raspremio posle večere, postajao je središte porodičnog života. Tu su se svi sakupljali oko prijateljske gasne svetiljke da provedu večer. Ana Kornelija se brinula za Vinsenta; bio je mršav, a ponašanje mu je postalo čudnovato.

– Nešto nije u redu, Vinsente? – upita ga ona posle obeda te iste večeri. – Ne izgledaš mi dobro.

Vinsent baci pogled oko stola, gde su sedele Ana, Elizabeta i Vilemina, tri čudne mlade devojke koje su nekim slučajem bile njegove sestre.

– Ne – reče on. – Sve je u redu.

– Sviđa li ti se London? – upita Teodorus. – Ako ti se ne sviđa, razgovaraću sa stricem Vinsentom. Verujem da bi te premestio u neku od svojih radnji u Parizu.

Vinsent postade veoma uzbuđen. – Ne, ne, to ne smete da učinite! – uzviknu on. – Ne želim da napustim London... ja... – Malo se umiri. – Ako stric Vinsent hoće da me premesti, siguran sam da će se toga setiti.

* Moj lepi sine. (Prim. prev.)

** Lepo vaspitane. (Prim. prev.)

Irving Stoun

– Kako god hoćeš – reče Teodorus.

– To je ona devojka – reče Ana Kornelija sama sebi. – Sada mi je jasno šta nije bilo u redu s njegovim pismima.

Teodorus je oduvek bio razočaran što njegov najstariji sin nije pošao njegovim tragom. Jednom su išli da posete nekog bolesnog seljaka, i kad su se vraćali uveče preko pustare, dva čoveka izadoše iz kočija i pođoše malo pešice. Crveno sunce je zalazilo iza borovog drveća, večernje nebo se ogledalo u barama, a pustara i žuti pesak bili su puni harmonije.

– Moj otac je bio sveštenik, Vinsente, i ja sam se uvek nadao da ćeš ti produžiti tradiciju.

– Zašto misliš da hoću da promenim zanimanje?

– Samo kažem, u slučaju ako zaželiš... Mogao bi da živiš sa stricem Janom u Amsterdamu dok pohađaš univerzitet. Prečasni Striker se ponudio da se stara o tvom vaspitanju.

– Savetuješ li me da napustim Gupila?

– Oh, ne, nikako. Ali ako si tamo nesrećan... ponekad se ljudi promene...

– Znam. Ali ja nemam nameru da napustim Gupila.

Kad je trebalo da krene u London, majka i otac su ga odvezli u Brede. – Da li da ti pišemo na istu adresu, Vinsente? – upita Ana Kornelija.

– Ne. Selim se.

– Milo mi je što napuštaš Lojerove – reče njegov otac. – Nikada nisam voleo tu porodicu. Oni imaju suviše tajni.

Vinsent se ukoči. Majka stavi svoju toplu ruku preko njegove i reče tiho, da Teodorus ne bi mogao da čuje: – Ne budi nesrećan, mili moj. Bolje će ti biti sa nekom Holandankom kasnije, kasnije, kad se budeš bolje smestio. Ne bi bila dobra za tebe ta devojka, Ursula. Ona nije od tvoje vrste.

Začudilo ga je otkuda majka zna.

6

Kad se vratio u London, iznajmio je nameštene sobe u Kensington nju roudu. Gazdarica je bila stara žena koja je išla da spava svako veče u osam sati. Nikada se u kući nije čuo ni najmanji šum. Svake večeri morao je silno da se bori sam sa sobom; čeznuo je da otrči pravo Lojerovima. Zaključao bi za sobom vrata i odlučio da legne. Kroz četvrt sata našao bi se na ulici, trčeći Ursuli.

Kad bi stigao u blok gde je bila njena kuća, osećao bi već njen fluid. Bilo je pravo mučenje osećati je tako, a ipak znati da je nedostižna; ali još hiljadu puta

gore mučenje bilo je da ostane u Ajvi Kotidžu, izvan dometa tog zračenja njene ličnosti, koja ga je progonila.

Bol je kod njega izazvao čudne stvari. Postao je osetljiv prema bolu drugih. Postao je netrpeljiv prema svemu što je bilo jeftino i bučno u svetu oko njega. U galeriji više nije bio ni od kakve koristi. Kad bi ga kupci upitali šta misli o nekoj reprodukciji, odgovorio bi nesigurnim glasom da je strašna, i oni je ne bi kupili. Jedine slike u kojima je mogao da nađe realnost i dubinu osećanja bile su one u kojima je umetnik izrazio bol.

U oktobru, jedna debela žena sa velikim čipkanim okovratnikom, visokim grudima, u kaputu od samurovine i s okruglim somotskim šeširom sa plavim perom – ušla je u radnju i zamolila da joj se pokažu neke slike za njenu novu kuću u gradu. Naišla je na Vinsenta.

– Želela bih najbolje stvari koje imate u radnji – reče ona. – Ne treba da se brinete za cenu. Evo dimenzija; u salonu ima dva cela zida od metar i po, u jednom zidu su dva prozora, a između ima prostora...

Proveo je dobar deo popodneva pokušavajući da joj proda neke gravure po Rembrantu, jednu savršenu reprodukciju neke scene na vodi u Veneciji po Tarneru, neke litografije po Tisu Maresu, i muzejske fotografije Koroa i Dobinija. Žena je imala savršen instinkt da izabere najgore primerke slikarske umetnosti koji su se mogli naći u bilo kojoj od grupa što joj je pokazao Vinsent. Imala je isti takav talent da na prvi pogled odbaci, i to sasvim odlučno, sve za šta je on znao da je autentično. Kako su časovi prolazili, ta žena, sa svojim zdepastim obličjem i snishodljivim besmislicama, postala je za njega savršen simbol buržujuške gluposti i komercijalnog života.

– Eto – uzviknu ona sa zadovoljnim izrazom lica – mislim da sam dobro izabrala.

– Da ste zatvorili oči pa birali – reče Vinsent – ne biste ništa gore mogli da učinite.

Žena se teško diže na noge i zabaci u stranu somotsku suknju. Vinsent je video kako joj je ispod čipkanog okovratnika krv iz poduprtih grudi jurnula u vrat.

– No! – uzviknu ona. – Pa vi ste jedna... jedna... obična seljačina!

I ona jurnu napolje, dok joj se visoko pero na somotskom šeširu lelujalo napred-natrag.

Gospodin Obah je bio užasnut. – Moj dragi Vinsente – uzviknu on – šta je to s vama? Ispustili ste iz ruku najveću prodaju nedelje i uvredili tu ženu.

– Gospodine Obah, hoćete li da mi odgovorite na jedno pitanje?

– Na koje? I ja imam vama da postavim nekoliko pitanja.

Vinsent odgurnu ženine reprodukcije i odupre se obema rukama o ivicu stola.

– Kažite mi kakvo opravdanje može jedan čovek da nađe sam pred sobom kada provodi svoj jedini život prodajući rđave slike vrlo glupim ljudima?

Obah nije ni pokušao da mu odgovori. – Ako se te stvari budu produžile – reče on – moraću da pišem vašem stricu da vas premesti u neko drugo odeljenje. Ne mogu da dozvolim da mi upropastite posao.

Vinsent se okrete od zadihanog Obaha odmahnuvši rukom. – Kako možemo da prisvajamo tako veliku dobit prodajući takvo đubre, gospodine Obah? I zašto su jedini ljudi koji mogu da dozvole sebi da dođu ovamo baš oni koji ne mogu da podnesu izgled nečeg autentičnog? Da li zato što ih je njihov novac učinio neosetljivim? I zašto siromašni ljudi koji zbilja cene pravu umetnost nemaju ni jednu jedinu paru da kupe reprodukcije za svoje zidove?

Obah ga čudno pogleda. – Šta je to, socijalizam?

Kad se vratio kući, Vinsent je uzeo Renanovu knjigu koja je ležala na stolu i otvorio je na obeleženoj strani. „Da bi učinio dobro u svetu“, čitao je, „čovek mora umreti sam u sebi. On nije na svetu zato da bude srećan, nije tu da bude prosto pošten, on je tu da učini velike stvari za čovečanstvo, da dostigne plemenitost i uzdigne se iznad niskosti ka kojoj teže svojim postojanjem skoro svi pojedinci.“

Na nedelju dana pred Božić Lojerovi su namestili lepo božićno drvece u prozor. Dve večeri kasnije, kada je tuda prolazio, video je da je kuća raskošno osvetljena i da susedi ulaze na prednja vrata. Čuo je unutra zvuk glasova koji su se smejali. Lojerovi su priređivali božićnu zabavu. Vinsent je odjurio kući, brzo se obrijao, obukao čistu košulju, vezao kravatu, i vratio se što je brže mogao u Klepem. Morao je da pričeka nekoliko trenutaka u dnu stepenica kako bi povratio dah.

Bio je Božić; duh dobrote i opraštanja lebdeo je u vazduhu. On se pope uz stepenice. Udari nekoliko puta zvekirom. Začu poznate korake kako dolaze kroz hol, poznati glas doviknu nešto ljudima u salonu. Vrata se otvoriše. Svetlost lampe pade mu na lice. On ugleda Ursulu. Bila je obučena u zelenu haljinu bez rukava, sa velikim trakama i čipkanim volanima. Nikada je nije video tako lepu.

– Ursula – reče on.

Njenim licem pređe izraz koji jasno ponovi sve ono što mu je rekla u vrtu. Gledajući je, on se toga sećao.

– Odlazite! – reče ona.

I zatvori mu vrata pred nosom.

Idućeg jutra otplovio je za Holandiju.

Božić je bio glavna sezona za Gupilove galerije. Gospodin Obah je napisao pismo stricu Vinsentu, objasnivši mu da je njegov nećak uzeo odsustvo ne tražeći čak ni dopuštenje. Stric Vinsent odluči da namesti svog nećaka u glavnu galeriju u Ulici Šaptal u Parizu.

Ali Vinsent hladno izjavi da je svršeno sa njegovim umetničkim pozivom. Stric Vinsent bio je zgranut i duboko uvređen. Izjavio je da diže ruke od Vinsenta.